

Sabina Zorčič

Pregled raziskovanja na Inštitutu za narodnostna vprašanja v zadnjih tridesetih letih¹

Izvleček

V pričujočem poglavju smo izvedli pregled raziskovanja na Inštitutu za narodnostna vprašanja v času po osamosvojitvi Slovenije, pri čemer smo posebni poudarek namenili pregledu in analizi v tem času pridobljenih projektov. S tem smo želeli delno predstaviti, na kakšen način z vidika financiranja svoje dejavnosti nadaljuje svojo petindevetdesetletno tradicijo raziskovanja in prenosa znanja na področju narodnostnih in manjšinskih tematik eden izmed najstarejših tovrstnih inštitutov v Evropi. Pregled 160 projektov je potekal v digitalnem okolju s pregledovanjem podatkov v okviru prostodostopnih podatkovnih baz, to je v podatkovni bazi SICRIS in arhivu Inštituta za narodnostna vprašanja. Razdelitev glede na vir financiranja je potrdila, da slednje posredno določa tudi samo raziskovanje oziroma zamejenost tematike ali geografskega področja raziskovanja. Pokazali smo, da se širša tematika raziskovanja Inštituta za narodnostna vprašanja v tem obdobju ni bistveno spremenila in poteka v okviru štirih glavnih raziskovalnih sklopov, spremembo predstavlja predvsem prilagajanje vsebine spreminjajočim se družbenim in tehnološkim okoliščinam raziskovalnega dela. Hkrati smo pokazali, da je uravnotežena zastopanost različnih virov financiranja ključ za enakomerno pokritost tako vseh raziskovalnih sklopov kot tudi geografskih področij. V zadnjem desetletju je zaznati upad števila temeljnih projektov, katerih nosilec bi bil Inštitut za narodnostna vprašanja, in upad sodelovanja v mednarodnih projektih s konzorciji mednarodnih partnerjev, kar zahteva ukrepanje, a

1 Prispevek je nastal v sklopu dela na raziskovalnem programu *Manjšinske in etnične študije ter slovensko narodno vprašanje* (P5-0081), ki ga financira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije.

primerjava z večjimi ali po številu zaposlenih primerljivimi javnoraziskovalnimi zavodi pokaže, da je Inštitut za narodnostna vprašanja po številu pridobljenih raziskovalnih projektov Javne agencije za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije v obravnavanem obdobju v samem vrhu. Čeprav na rezultate močno vplivajo projekti, pridobljeni v prvih dvajsetih letih obravnavanega obdobja, pa nam morajo biti skupaj z mislijo na petindevetdesetletno tradicijo prenosa znanj in veščin na področju raziskovanja narodnostnih in manjšinskih vprašanj navdihujoča spodbuda za prihodnost.

Ključne besede: Inštitut za narodnostna vprašanja, raziskovalna dejavnost, financiranje, ARRS-projekti, mednarodni projekti.

1 Uvod

V letu 2020, sicer zaznamovanim s pandemijo bolezni covid-19, praznuje Inštitut za narodnostna vprašanja (INV) svojo petindevetdesetletnico, kar časovno sovпада s tridesetletnico izvedbe plebiscita o samostojnosti Slovenije, ki je tlakoval pot v njeno končno osamosvojitvev. Ob omenjenem jubileju je smiselno pregledati in analizirati inštitutsko raziskovanje INV-ja v obdobju samostojne države. Predhodniki, ki so si zadali podobno nalogo, so učinek raziskovanj analizirali z vidika objavljenih publikacij (prim. Klemenčič 2006; Kristen 2015), v pričujočem poglavju pa se v veliki meri posvečamo predvsem pregledu različnih raziskovalnih projektov, ki so se izvajali na INV-ju v zadnjih treh desetletjih. Projekti in publikacije so seveda v vzročno-posledičnem razmerju, a v osnovi je raziskovanje financirano v obliki pridobljenih projektov, analiza katerih torej omogoča dodatne vpoglede v raziskovanje na INV-ju.

Poglavje je razdeljeno na podpoglavja, v okviru katerih najprej predstavimo metodologijo, sledi predstavitev raziskovalnega programa, v nadaljevanju pa se posvetimo pregledu projektov. Razdelimo jih na projekte pod okriljem Javne agencije za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije (ARRS), v okviru katerih predstavimo predvsem temeljne raziskovalne projekte, projekte ciljnih raziskovalnih programov ter podoktorske projekte in program mladega raziskovalca. V nadaljevanju predstavimo projekte, ki so bili financirani iz tujine; v prvi vrsti mednarodne, to je projekte s konzorciji mednarodnih partnerjev, in nadalje projekte brez konzorcijev, po večini s partnerji iz Slovenije. V naslednjem podpoglavju predstavimo projekte, ki so jih financirali Vlada Republike Slovenije v okviru Urada za Slovence v zamejstvu in po svetu ter ministrstva v okviru različnih strokovno-razvojnih nalog, in druge projekte, ki jih ne moremo uvrstiti v nobeno od navedenih kategorij. Z analizo želimo definirati glavna raziskovalna področja in preveriti, v kolikšni meri se vsebina izvedenih projektov pokriva s štirimi sklopi raziskovanja, ki jih ima INV opredeljene v svoji programski shemi, pri čemer želimo evidentirati morebitna večja vsebinska odstopanja izvedenih projektov od zastavljenih raziskovalnih sklopov ali njihovo neenakomerno zastopanost. Hkrati želimo zaznati morebitne razlike v izvoru financiranja projektov glede na opredeljeni sklop. Zanimajo pa nas tudi morebitna neenakomerna zastopanost raziskovanja posameznih geografskih področij ter morebitne razlike v količini pridobljenih projektov glede na časovna obdobja obravnavanih treh desetletij. Poglavje zaključimo s povzetkom in sklepom pregleda projektov na INV-ju v zadnjih tridesetih letih s pogledom na raziskovalne možnosti inštituta v prihodnosti.

2 Metodologija

V prvi fazi je pregled projektov potekal v digitalnem okolju s pregledovanjem podatkov v okviru prostodostopnih podatkovnih baz, to je v podatkovni bazi SICRIS in arhivu INV-ja. Manjkajoče podatke smo v največji možni meri poskušali dopolniti s podatki, pridobljenimi na svetovnem spletu, ali s podatki, ki so jih posedovali še sami raziskovalci. Vseeno so bili zaradi časovne oddaljenosti nekaterih projektov določeni podatki nedosegljivi in bi jih bilo treba pridobiti s pomočjo fizičnega pregleda arhivov različnih sodelujočih raziskovalnih institucij. Slednje bi veljalo v poglobljeni fazi opraviti v okviru morebitnega nadaljnjega pregleda. Naslove projektov ohranjamo v njihovi izvorni obliki, to pomeni, da tujih naslovov nismo slovenili, saj bi s tem otežili zainteresiranim morebitno nadaljnje poizvedovanje na svetovnem spletu glede posameznih projektov.

Za vsak posamični projekt smo (v okviru možnosti) pridobili naslednje podatke: naslov, vrsta projekta, dolžina trajanja, podatek o financerju, podatek o vpetosti INV-ja v projekt (nosilec, partner, sodelujoča institucija), ostale sodelujoče institucije in (le pri ARRS-projektih) podatki o citiranosti projektne skupine. V primerjalni analizi med projekti smo analizirali le podatke, ki smo jih imeli na voljo za vse skupine različnih projektov. Za namen nadaljnje analize smo vsakemu projektu dodelili tudi geografski prostor raziskovanja, 3–5 ključnih besed in ga umestili v enega (ali dva) izmed področnih stebrov raziskovanja našega raziskovalnega zavoda. Gre za štiri temeljne stebre (glej spodaj), ki opredeljujejo glavne tematske sklope raziskovanja na INV-ju: 1. (slovensko) narodno vprašanje, 2. manjšinske študije, 3. študije etničnosti, nacionalizma in mejnosti, 4. upravljanje različnosti. Redke projekte, ki so odstopali od teh štirih glavnih raziskovalnih sklopov, smo umestili pod 5. drugo. Področja raziskovanja, navedena v posameznih stebrih, se sicer v veliki meri med seboj prekrivajo, zato je bilo razvrščanje pogosto problematično, pri čemer smo se držali tudi vrstnega reda in dajali prednost uvrstitvi v višje postavljeni sklop. Opredelitev sklopov je naslednja (Medvešek in Pirc 2015, 20):

1. sklop *slovensko narodno vprašanje* je tradicionalna raziskovalna tema na INV-ju. V zadnjem desetletju posebno pozornost namenjamo spremenjenim družbenopolitičnim okoliščinam in razvoju po vstopu Slovenije v Evropsko unijo in schengensko območje. V teh novih okoliščinah proučujemo zlasti spremenjeno vlogo mej. Posebno pozornost namenjamo dogajanju in razvoju na območju drugih držav naslednic Socialistične federativne republike Jugoslavije (SFRJ) z vidika ohranjanja, promocije in razvoja slovenske identitete, jezika in kulture;

2. v sklopu *manjšinskih študij* stremimo k zagotavljanju kontinuitete in razvoja raziskovanja. Posebno pozornost namenjamo proučevanju položaja tradicionalnih in novih manjšin oziroma priseljencev v Sloveniji, proučevanju slovenskih manjšin v sosednjih državah in državah naslednicah SFRJ. V manjšem obsegu pa se posvečamo tudi manjšinski tematiki v Evropi in proučevanju slovenskih izseljencev (diaspore) po svetu. Med specifičnimi raziskovanimi temami omenjamo manjšinsko zaščito, njeno uresničevanje in probleme pri tem v Sloveniji in v drugih okoljih, manjšinsko organiziranje in (zlasti politično) participacijo, integracijo oziroma integracijske politike in njihove učinke itd.;
3. v sklopu študije etničnosti, nacionalizma in mejnosti proučujemo konceptualna in teoretska vprašanja ter analiziramo njihove družbene implikacije. V tem smislu proučujemo kategorična družbena razlikovanja; oblikovanje, izražanje, izrekanje in preobražanje kolektivnih identitet; nacionalizem, njegove pojavne oblike in družbene posledice; pojave ksenofobije; družbeni spomin (memorije) in njihov (trans)generacijski transfer itd. Pozornost pa namenjamo tudi proučevanju različnih teoretskih vprašanj opredeljevanja ter političnega in pravnega varstva manjšin, mobilnosti ter migracijam in pojavu novih (imigrantskih) manjšin.
4. V sklopu *upravljanje različnosti* je pozornost namenjena razvoju teorije in konceptov ter razvoju strategij, pristopov, metod in tehnik upravljanja odnosov ter preprečevanja, upravljanja in razreševanja kriz in konfliktov, še posebej v okviru etničnih odnosov, torej urejanju in upravljanju (med)etničnih odnosov, preprečevanju, zgodnjemu zaznavanju, upravljanju in/ali razreševanju kriz in konfliktov;
5. v sklopu *drugo* najdemo projekte, ki raziskujejo ostale vidike, ki so posredno povezani z zgoraj opisanimi temami.

Podrobnejša analiza raziskovanja posameznih raziskovalcev INV-ja ni bila opravljena (zato vodje posameznih projektov niso posebej navedene), vsekakor pa je to mogoča smer v prihodnosti za nadaljnje notranje analize delovanja institucije. Kvantitativna analiza in vizualizacija podatkov sta potekali z odprtokodnim programskim orodjem Orange Data Mining (Demšar et al. 2013).

3 Raziskovalna skupina in njen raziskovalni program

Na področju raziskovalne dejavnosti raziskovalni programi predstavljajo javno službo v obliki zaokroženega področja raziskovalnega dela, za katerega je pričakovati, da bo aktualno in uporabno v daljšem časovnem obdobju, in je takega pomena za Slovenijo (ARRS, Raziskovalni programi). Programske skupine javnih raziskovalnih in visokošolskih zavodov delujejo od leta 1999, kar sovpada z obdobjem ustanovitve ARRS in sprejetja *Zakona o raziskovalni in razvojni dejavnosti* (ZRRD). Programi so dodeljeni na podlagi javnih razpisov ARRS za tri- do šestletna obdobja, dejstvo pa je, da večina programov obstaja neprekinjeno že od leta 1999 (prim. Ferjančič in Lesjak 2010, 263).

Tudi inštitutski raziskovalni program *Etnične in manjšinske študije ter slovensko narodno vprašanje* je bil oblikovan leta 1999 in od takrat deluje neprekinjeno do danes. Omeniti je treba le spremembo naslova leta 2009 v *Manjšinske in etnične študije ter slovensko narodno vprašanje*. Raziskovalni program, financiran s 5 FTE,² izvaja raziskovalna skupina INV-ja, ki jo v različnih obdobjih sestavlja od petnajst do dvajset raziskovalcev različnih raziskovalnih disciplin. Vodja raziskovalnega programa je bil od leta 1999 do leta 2008 dr. Mitja Žagar, nato je to funkcijo prevzela dr. Sonja Novak Lukanović. V letih od 1999 do 2003 je bilo v raziskovalni skupini sedemnajst raziskovalcev (šest zgodovinarjev, dva politologa, dva kulturologa, dva sociologa ter po en etnolog, jezikoslovec, pravnik, strokovnjak za narodnostna vprašanja in strokovnjak za socialno delo). V naslednjem obdobju (2004–2008) je bilo v raziskovalni skupini devetnajst raziskovalcev (pet zgodovinarjev, trije politologi, dva kulturologa, dva geografa ter po en sociolog, etnolog, jezikoslovec, pravnik, antropolog, strokovnjak za narodnostna vprašanja in strokovnjak za socialno delo). V letih od 2009 do 2014 je bilo v raziskovalni skupini dvajset raziskovalcev (pet zgodovinarjev, štirje politologi, dva kulturologa, dva geografa ter po en sociolog, etnolog, jezikoslovec, pravnik, antropolog, strokovnjak za narodnostna vprašanja in strokovnjak za socialno delo). V naslednjih obdobjih se število raziskovalcev v raziskovalni skupini nprestano zmanjšuje. V obdobju od 2015–2019 je bilo v raziskovalni skupini sedemnajst raziskovalcev (šest zgodovinarjev, trije politologi, dva geografa, dva jezikoslovca ter po en kulturolog, sociolog, etnolog in pravnik). V trenutni raziskovalni skupini pa na INV-ju sodeluje petnajst raziskovalcev (štirje zgodovinarji, trije politologi, dva geografa, dva jezikoslovca ter po en sociolog, etnolog, pravnik in strokovnjak za narodnostna vprašanja). V okviru že v metodologiji omenjenih raziskovalnih sklopov raziskovalna skupina posebno pozornost posveča naslednjim aktualnim tematikam: a) analizi manjšinskega, migracijskega in integracijskega prava, politik in strategij, b) narodni/etnični, kulturni

2 Ang. Full Time Equivalent, slo. ekvivalent polne zaposlitve.

in jezikovni raznolikosti prebivalstva Slovenije, c) slovenskim manjšinam v sosednjih državah, d) romski manjšini v Sloveniji, e) procesom in dimenzijam družbene integracije priseljencev, f) demografskim in migracijskim procesom, g) kontinuiranemu odprtemu vključujočemu javnemu dialogu ter upravljanju (družbenih) odnosov in kriz. Temeljna cilja raziskovalnega programa pa sta, skladno z aktualnostjo in uporabnostjo za Slovenijo, ki sta glavna pomenska vidika raziskovalnih skupin na splošno: a) prispevek k razvoju slovenske in globalne teoretske in empirične znanosti na področju etničnih študij ter razvoju baz izvernih podatkov in b) prispevek k družbenemu razvoju Slovenije in širše regije, ki lahko z izvirnimi znanstvenimi rezultati prispeva k družbenemu miru in stabilnosti v pluralnih sodobnih družbah, ki morajo temeljiti na enakopravnem vključevanju, integraciji, varstvu in participaciji vseh manjšinskih in večinskih skupnosti ter njihovih pripadnikov. Izrazita interdisciplinarnost raziskovalne tematike bi torej zahtevala širitev skupine raziskovalcev, ne pa njenega krčenja, kar je posledica zmanjšanega obsega financiranja znanosti v zadnjih obdobjih. Vseeno so inštitutska prizadevanja po vzpostavitvi dodatnega raziskovalnega programa, ki bi se ukvarjal z manjšinsko tematiko, obrodila sadove. Leta 2019 je bil na področju narodnega vprašanja odobren nov raziskovalni program, poimenovan *Razsežnosti slovenstva med lokalnim in globalnim v začetku tretjega tisočletja*, ki ga vodi Znanstveno-raziskovalno središče Koper, a s pomembnim deležem in dvema raziskovalkama (kulturologinjo in zgodovinariko) v njem sodeluje tudi INV.

4 Projekti pod okriljem ARRS

4.1 Temeljni projekti

Temeljni projekt je izvirno eksperimentalno oziroma teoretično delo, s katerim želimo pridobiti predvsem novo znanje o osnovah pojavov in zaznavnih dejstvih (ARRS, Raziskovalni projekti). V obravnavanem obdobju se je na INV-ju izvajalo enaintrideset temeljnih raziskovalnih projektov (tabela 1). Ožje tematike pri temeljnih projektih omogočajo več suverenejšega poseganja na raziskovalna področja posameznih raziskovalcev, zato je zastopanih več zgodovinskih, kulturoloških in jezikoslovnih tem ter ostalih tem, ki z različnih vidikov naslavljajo identitetna vprašanja (tako v zamejstvu kot v Sloveniji). Slednja so posledično povezana tudi z demografskimi in migracijskimi procesi, ki jih naslavljajo nekateri projekti ter analize prava skupaj s procesi in dimenzijami družbene integracije priseljencev, čemur se posvečajo drugi.

Tabela 1: Temeljni raziskovalni projekti obravnavanega obdobja

Naziv projekta	Tematski raziskovalni sklop	Geografski prostor	Trajanje	Nosilec projekta
<i>Slovinci v prostoru nekdanje Jugoslavije izven Slovenije</i>	(Slovensko) narodno vprašanje	Bivše republike Jugoslavije	1996–2000	INV
<i>Narodnostno manjšinska (politična) identiteta</i>	Študije etničnosti, nacionalizma in mejnosti	Italija (zamej.)	1996–2000	INV
<i>Travma nasilja. Vpliv fašizma na prvo, drugo in tretjo generacijo</i>	Študije etničnosti, nacionalizma in mejnosti	Italija (zamej.), Avstrija (zamej.), Slovenija	1999–2001	INV
<i>Slovinci v Porabju po l. 1989 – Vpliv tranzicije na Madžarskem na položaj ter narodno in kulturno identiteto Slovenije</i>	Manjšinske študije	Madžarska (zamej.)	1999–2001	INV
<i>Etnična razsežnost integracijskih procesov v pluralnih družbah ter upravljanje in razreševanje konfliktov</i>	Upravljanje različnosti	Globalno	1996–2001	INV
<i>Etnična identiteta in medetnični odnosi v slovenskem etničnem prostoru</i>	Manjšinske študije, študije etničnosti, nacionalizma in mejnosti	Slovenija (zamej.), Avstrija (zamej.), Madžarska (zamej.)	1996–2001	INV
<i>K (ljudski) religioznosti kot koroborativnem dejavniku etničnih pripadnosti v Kanalski dolini</i>	Študije etničnosti, nacionalizma in mejnosti	Italija (zamej.)	2000–2002	INV
<i>Procesi etničnega razlikovanja v Sloveniji: Soočenje percepcij</i>	(Slovensko) narodno vprašanje, študije etničnosti, nacionalizma in mejnosti	Slovenija	2001–2004	INV
<i>Narodne manjšine v medetničnih odnosih po vstopu Slovenije v Evropsko unijo</i>	Manjšinske študije	Slovenija, Italija (zamej.), Avstrija (zamej.), Madžarska (zamej.)	2004–2007	INV
<i>Preteklost v sedanjosti: travma fašizma in nacionalsocializma v spominjanju povojnih generacij; primerjalna kvalitativna empirična raziskava na primeru Slovencev na Koroškem in Slovencev v Furlaniji-Juljski krajini</i>	Študije etničnosti, nacionalizma in mejnosti	Italija (zamej.), Avstrija (zamej.), Slovenija	2004–2007	INV
<i>Mednarodni aspekti jugoslovanske krize v devetdesetih letih: izbrane teme</i>	(Slovensko) narodno vprašanje	Bivše republike Jugoslavije, globalno	2004–2007	INV
<i>Mednarodna mobilnost slovenskega prebivalstva in razvoj identitete</i>	(Slovensko) narodno vprašanje	Globalno	2004–2007	INV
<i>Slovinci v ZDA in v Avstraliji in pomen internetnih povezav na ohranjanje slovenske identitete</i>	Študije etničnosti, nacionalizma in mejnosti	Globalno	2007–2009	INV
<i>Konstitucija novih nacionalnih in etničnih identitet v prostoru Alpe Jadran s posebnim ozirom na obmejno območje in mesto Trst ter na »skupnost-tvorne« vidike sodobnih medijev</i>	Študije etničnosti, nacionalizma in mejnosti	Italija (zamej.), Slovenija	2008–2011	INV

Naziv projekta	Tematski raziskovalni sklop	Geografski prostor	Trajanje	Nosilec projekta
<i>Jezik in ekonomija</i>	Študije etničnosti, nacionalizma in mejnosti	Slovenija	2008–2011	INV
<i>Porabski Slovenci v »Madžarskem Gulagu«</i>	Manjšinske študije	Madžarska (zamej.)	2009–2012	INV
<i>Varstvo manjšin in manjšinske pravice kot dejavniki integracije in upravljanja različnosti: Študija primerov in primerjalna študija držav srednje in jugovzhodne Evrope</i>	Upravljanje različnosti	Evropa	2011–2014	INV
<i>Mladi v slovenskem zamejstvu: družbeni in kulturni konteksti ter sodobni izzivi</i>	Manjšinske študije, študije etničnosti, nacionalizma in mejnosti	Italija (zamej.), Avstrija (zamej.), Madžarska (zamej.), Hrvaška	2013–2016	INV
<i>Izzivi integracije priseljencev in razvoj integracijske politike v Sloveniji</i>	Študije etničnosti, nacionalizma in mejnosti, upravljanje različnosti	Slovenija	2018–2021	INV
<i>Institucionalna dvojezičnost na narodnostno mešanih območjih v Sloveniji: evalvacija dodatka za dvojezičnost</i>	Manjšinske študije, študije etničnosti, nacionalizma in mejnosti		2018–2021	INV
<i>Družbena (samo)regulacija ter procesi identifikacije in mobilizacije</i>	(Slovensko) narodno vprašanje, študije etničnosti, nacionalizma in mejnosti	Slovenija	1994–1998	FDV
<i>Ohranjanje slovenščine pri avtohtonih slovenskih manjšinah v Italiji, Avstriji in na Madžarskem</i>	(Slovensko) narodno vprašanje, manjšinske študije	Italija (zamej.), Avstrija (zamej.), Madžarska (zamej.)	2004–2007	UP PF
<i>Razvojne možnosti slovenskih obmejnih območij po vstopu Republike Slovenije v schengenski prostor</i>	(Slovensko) narodno vprašanje, manjšinske študije	Slovenija, Italija (zamej.), Avstrija (zamej.), Madžarska (zamej.)	2007–2009	ZRS KP
<i>Slovenski Judje v Prekmurju in na Štajerskem: preživetje, spomin in revitalizacija</i>	Manjšinske študije, študije etničnosti, nacionalizma in mejnosti	Slovenija	2009–2012	AME – Evropsko središče v MB
<i>Zgodovina upravnih meja in mejnosti: Slovensko-hrvaška meja 1800–1991</i>	(Slovensko) narodno vprašanje, študije etničnosti, nacionalizma in mejnosti	Slovenija, Hrvaška	2011–2014	INZ
<i>Zamišljena materialna kultura. O širjenju nacionalizma v družbi materialne kulture</i>	(Slovensko) narodno vprašanje, študije etničnosti, nacionalizma in mejnosti	Slovenija	2011–2014	ZRC SAZU
<i>Poklicne migracije Slovencev v prostor nekdanje Jugoslavije: od naseljencev do transmigrantov</i>	(Slovensko) narodno vprašanje, študije etničnosti, nacionalizma in mejnosti	Bivše republike Jugoslavije	2011–2014	ZRC SAZU

Naziv projekta	Tematski raziskovalni sklop	Geografski prostor	Trajanje	Nosilec projekta
<i>Etnografije kopenskih in vodnih poti: primerjalna študija (ne)mobilnosti</i>	Drugo	JV Evropa	2014–2017	ZRC SAZU
<i>Socialna, gospodarska in kulturna zgodovina slovenskega izseljenstva 1945–2015</i>	(Slovensko) narodno vprašanje, manjšinske študije	Evropa	2017–2020	ZRC SAZU
<i>Zavarovana območja ob slovensko-madžarski meji. Izzivi sodelovanja in trajnostnega razvoja</i>	Študije etničnosti, nacionalizma in mejnosti	Slovenija, Madžarska	2017–2020	ZRC SAZU
<i>Postimperialne tranzicije in transformacije iz lokalne perspektive: slovenska mejna območja med dvojno monarhijo in nacionalnimi državami (1918–1923)</i>	(Slovensko) narodno vprašanje	Slovenija	2019–2022	FF

Vir: SICRIS.

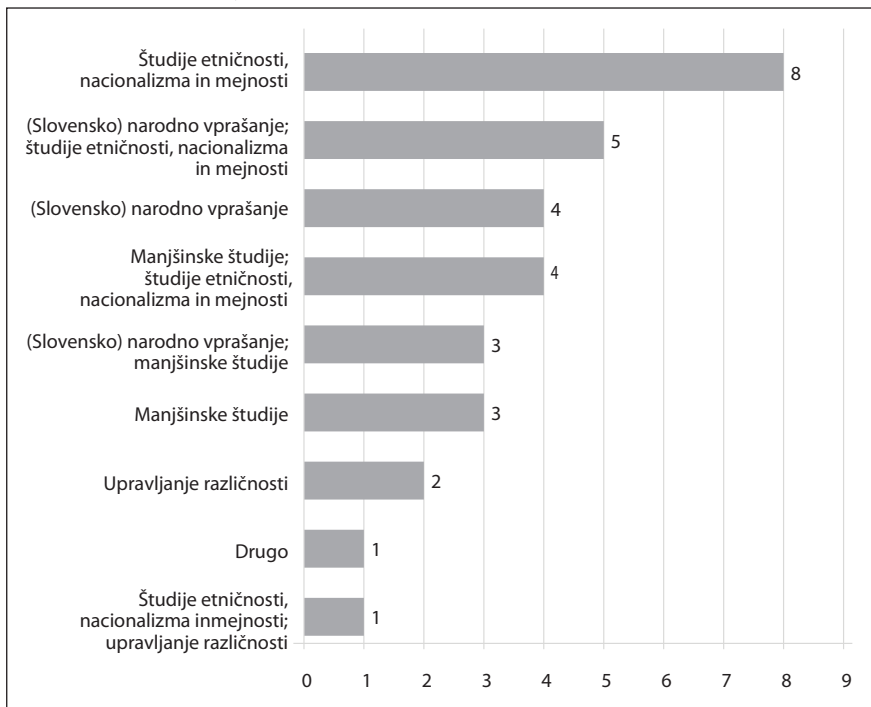
Večina izmed njih, natančneje dvajset, je potekala pod okriljem INV-ja, pri petih je bil nosilec Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti (ZRC SAZU), po en projekt pa so v sodelovanju z INV-jem izvajale naslednje institucije: AME – Evropsko središče, Fakulteta za družbene vede (FDV), Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani (FF), Inštitut za novejšo zgodovino (INZ), Pedagoška fakulteta Univerze na Primorskem (UP PF) ter Znanstveno-raziskovalno središče v Kopru (ZRS KP). V prvem desetletju obravnavanega obdobja, to je v devetdesetih letih dvajsetega stoletja, je na INV-ju začelo potekati sedem temeljnih raziskovalnih projektov. INV je bil nosilec pri šestih. V drugem desetletju obravnavanega obdobja, to je od leta 2000 do leta 2010, se je na INV-ju začelo izvajati trinajst temeljnih raziskovalnih projektov, izmed katerih je bil INV nosilec pri desetih. V zadnjem obravnavanem desetletju, to je v zadnjih desetih letih, pa se je na INV-ju začelo izvajati enajst temeljnih raziskovalnih projektov in le pri štirih je bil INV tudi nosilec. V zadnjem desetletju obravnavanega obdobja je torej opazno manjše število pridobljenih temeljnih raziskovalnih projektov, še posebej takšnih, katerih je nosilec INV. Razlogov za to je več in bi poleg samokritične notranje analize delovanja posameznih raziskovalcev na inštitutu zahtevali tudi širšo kritično analizo financiranja znanosti v Sloveniji. Financiranje raziskovanja narodnostnega vprašanja, kar je za državo ključnega in vitalnega pomena, je namreč tako spregledano, da so razpisi brez dodeljenih sredstev za to tematiko povsem običajni. Kot bo očitno iz nadaljnjih podpoglavij, smo manko nadoknadili predvsem s projekti Urada za Slovence v zamejstvu in po svetu ter s strokovno-razvojnimi nalogami.

V temeljnih raziskovalnih projektih so bila v različnih deležih obravnavana vsa geografska področja. Pričakovano je bil najbolje pokrit slovenski geografski prostor, ki ga je pokrivala dobra polovica (16/31, 51,61 %) projektov. Izmed sosednjih držav je bil največkrat obravnavan italijanski (zamejski)

prostor (10/31, 32,26 %), sledita madžarski (8/31, 25,81 %) in avstrijski (zamejski) prostor (7/31, 22,58 %), manj pokrit pa je bil hrvaški geografski prostor (2/31, 6,45 %). V enakem deležu so bile obravnavane tako tematike balkanskega (3/31, 9,68 %) kot evropskega (3/31, 9,68 %) pa tudi globalnega prostora (3/31, 9,68 %).

Tudi raziskovalna področja so bila precej enakomerno razporejena (graf 1). Največ projektov, natančneje osem, je raziskovalo široko področje etničnosti, nacionalizma in mejnosti, sledi pet projektov, ki so prejšnjemu sklopu dodali še slovensko narodno vprašanje, izključno s slednjim so se ukvarjali štirje projekti, enako število projektov je manj zamejenim študijam etničnosti, nacionalizma in mejnosti dodajalo manjšinske tematike, s katerimi so trije projekti vzporejali slovensko narodno vprašanje, še najslabše pa je zastopan raziskovalni sklop upravljanja različnosti, s katerim sta se ukvarjala le dva projekta, še eden pa je tematiko vzporejal s študijo etničnosti, nacionalizma in mejnosti. Pod drugo je zabeležen projekt, ki se je ukvarjal z izrazito geografsko temo raziskovanja.

Graf 1: Število temeljnih projektov obravnavanega obdobja glede na raziskovalna področja

Vir: arhiv INV-ja.

4.2 Projekti ciljnih raziskovalnih programov

Ciljni raziskovalni program (CRP) je bil kot nov sistem medresorskega povezovanja pri načrtovanju in izvajanju mrežnih raziskovalno-razvojnih projektov na posameznih področjih javnega interesa oblikovan v letu 2001 (ARRS, CRP). Razpisi CRP-jev tako odsevajo potrebe politike, njene tako rekoč naročene teme pa prikazujejo dejanske potrebe, zato je njihov pregled zelo informativen. V proučevanem obdobju se je na INV-ju izvajalo štiriindvajset projektov CRP-ja (tabela 2). Pridobljene teme projektov CRP-ja (v primerjavi s temeljnimi raziskovalnimi projekti) v večji meri odražajo potrebe politike – tako gre po večini za analizo in oblikovanje strategij, predvsem na področju integracije priseljencev in na področju izobraževanja. Slednje je široko področje, ki zajema teme manjšinskega izobraževanja (tako v Sloveniji kot v zamejstvu), ohranjanja jezikov (tako manjšinskih kot skrbi za slovenščino doma, v zamejstvu in po svetu), opolnomočenja manjšin s pomočjo izobrazbe (npr. Romov) itn.

Tabela 2: Projekti CRP-ja na INV-ju

Naziv projekta	Tematski raziskovalni sklop	Geografski prostor	Trajanje	Nosilec projekta
<i>Slovenija in nadaljnji razvoj Evropske unije</i>	(Slovensko) narodno vprašanje	EU	2001–2003	INV
<i>Razvoj modelov za izobraževanje in usposabljanje Romov z namenom zagotoviti povečanje rednega zaposlovanja</i>	Manjšinske študije	Slovenija	2001–2004	INV
<i>Percepcije slovenske integracijske politike</i>	Študije etničnosti, nacionalizma in mejnosti, upravljanje različnosti	Slovenija	2002–2004	INV
<i>Varovanje in inventarizacija kulturne dediščine v zamejstvu</i>	(Slovensko) narodno vprašanje, manjšinske študije	Avstrija (zamej.)	2003–2004	INV
<i>Percepcija slovenske integracijske politike: drugi del</i>	Študije etničnosti, nacionalizma in mejnosti, upravljanje različnosti	Slovenija	2004–2006	INV
<i>Strategija RS za oblikovanje skupnega slovenskega kulturnega prostora ter opredelitev institucionalnih in razvojnih usmeritev po vstopu v EU</i>	(Slovensko) narodno vprašanje	Slovenija	2004–2006	INV
<i>Percepcija kulturne in jezikovne raznolikosti v obmejnih območjih</i>	Manjšinske študije, študije etničnosti, nacionalizma in mejnosti	Slovenija, Italija (zamej.), Avstrija (zamej.), Madžarska (zamej.)	2004–2006	INV
<i>Razvojne možnosti slovenskih manjšin v sosednjih državah</i>	Manjšinske študije	Avstrija (zamej.)	2006–2008	INV

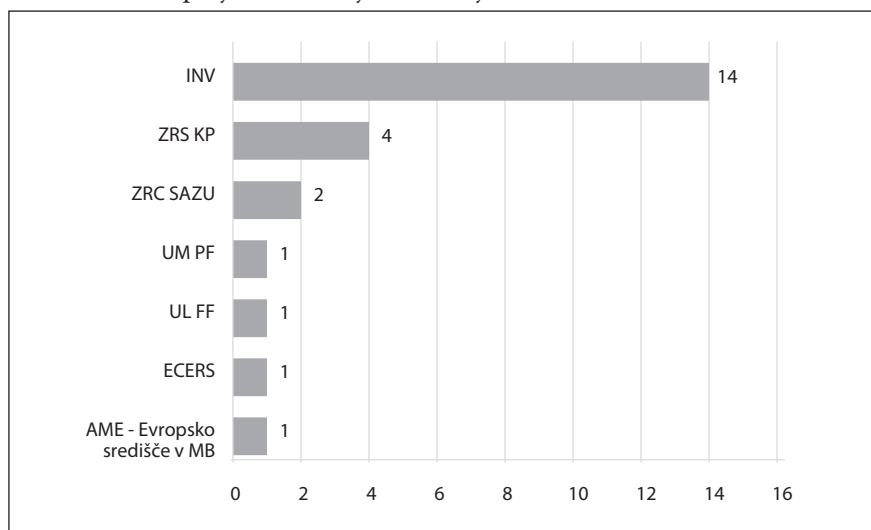
Naziv projekta	Tematski raziskovalni sklop	Geografski prostor	Trajanje	Nosilec projekta
<i>Primerjalno proučevanje delovanja varnostnega sistema v krizni situaciji z ozirom na begunsko problematiko: Problematika madžarskih beguncev po drugi svetovni vojni in zlasti leta 1956–57 v Sloveniji</i>	Študije etničnosti, nacionalizma in mejnosti	Slovenija	2006–2008	INV
<i>Državljska in domovinska vzgoja v osnovni in srednji šoli: izbrani zgledi in podlage za strokovno preureditev vsebin</i>	(Slovensko) narodno vprašanje	Slovenija	2006–2008	INV
<i>Priložnosti in možnosti za ohranjanje oziroma revitalizacijo slovensčine med slovensko manjšinsko skupnostjo v sosednjih državah</i>	Manjšinske študije, študije etničnosti, nacionalizma in mejnosti	Italija (zamej.), Madžarska (zamej.), Hrvaška	2016–2018	INV
<i>Vključenost Romov v srednješolsko in visokošolsko izobraževanje ter izobraževanje odraslih: dejavniki spodbud in ovir, s katerimi se soočajo pripadniki romske skupnosti v izobraževalnem sistemu v Sloveniji po končani osnovni šoli</i>	Manjšinske študije, upravljanje različnosti	Slovenija	2018–2020	INV
<i>Vloga dvojezičnega šolstva pri ustvarjanju podlag za uresničevanje institucionalne dvojezičnosti na narodno mešanem območju v Prekmurju</i>	Manjšinske študije, študije etničnosti, nacionalizma in mejnosti	Slovenija (obmejni prostor z Madžarsko)	2018–2020	INV
<i>Slovenstvo skozi zgodovino in sedanjost v obmejnih krajih Istre in Kvarnerja</i>	(Slovensko) narodno vprašanje	Hrvaška	2019–2020	INV
<i>Vloga zamejcev in izseljencev v procesu osamosvajanja in boja za mednarodno priznanje Republike Slovenije</i>	(Slovensko) narodno vprašanje	Italija (zamej.), Avstrija (zamej.), Madžarska (zamej.), globalno	1997–1999	UM PF
<i>Jezik kot kulturna kohezija in človeški kapital</i>	Študije etničnosti, nacionalizma in mejnosti	EU	2004–2006	ZRS KP
<i>Učinkovitost dvojezičnih modelov izobraževanja na narodno mešanih območjih - izziv in prednost za Evropo jezikov in kultur</i>	Manjšinske študije, študije etničnosti, nacionalizma in mejnosti	Slovenija, Italija (zamej.)	2006–2008	ZRS KP
<i>Vpliv med-etničnih in med-verskih odnosov na mir in stabilnost Zahodnega Balkana</i>	Študije etničnosti, nacionalizma in mejnosti, upravljanje različnosti	Balkan	2007–2009	ECERS
<i>Demografska, etnična in migracijska dinamika v Sloveniji in njen vpliv na Slovensko vojsko</i>	(Slovensko) narodno vprašanje, študije etničnosti, nacionalizma in mejnosti	Slovenija	2007–2009	ZRC SAZU
<i>Spolnost, nasilje, vzgoja: Vloga javnega izobraževalnega sistema v celoviti vzgoji osebnosti</i>	Upravljanje različnosti	Slovenija, globalno	2008–2010	AME – Evropsko središče v MB

Naziv projekta	Tematski raziskovalni sklop	Geografski prostor	Trajanje	Nosilec projekta
<i>Percepcija slovenske manjšine v Italiji v slovenskih medijih in komunikacijski vzvodi integracije zamejskega in slovenskega medijskega prostora</i>	(Slovensko) narodno vprašanje, manjšinske študije	Italija (zamej.), Avstrija (zamej.), Madžarska (zamej.)	2010–2012	ZRS KP
<i>Koncept madžarsko-slovenskega slovarja: od jezikovnega vira do uporabnika</i>	Študije etničnosti, nacionalizma in mejnosti	Slovenija	2015–2018	FF
<i>Slovensko zamejstvo kot vsebine kurikula osnovnih in srednjih šol v Sloveniji</i>	(Slovensko) narodno vprašanje, manjšinske študije	Slovenija	2018–2019	ZRS KP
<i>Jezikovna politika Republike Slovenije in potrebe uporabnikov</i>	(Slovensko) narodno vprašanje	Slovenija	2016–2017	ZRC SAZU

Vir: SICRIS.

Pri štirinajstih projektih je bil nosilec INV, pri štirih ZRS KP, pri dveh ZRC SAZU, pri po enem projektu pa AME – Evropsko središče, Evropski center za etnične, regionalne in sociološke študije Univerze v Mariboru (ECERS), UL FF ter Pedagoška fakulteta Univerze v Mariboru (graf 2). V drugem desetletju obravnavanega obdobja, ko so se projekti CRP-ja začeli izvajati, jih je na INV-ju potekalo šestnajst (pri desetih je bil nosilec INV), medtem ko je v tretjem desetletju obravnavanega obdobja potekalo le osem projektov CRP-ja (INV je bil nosilec pri štirih).

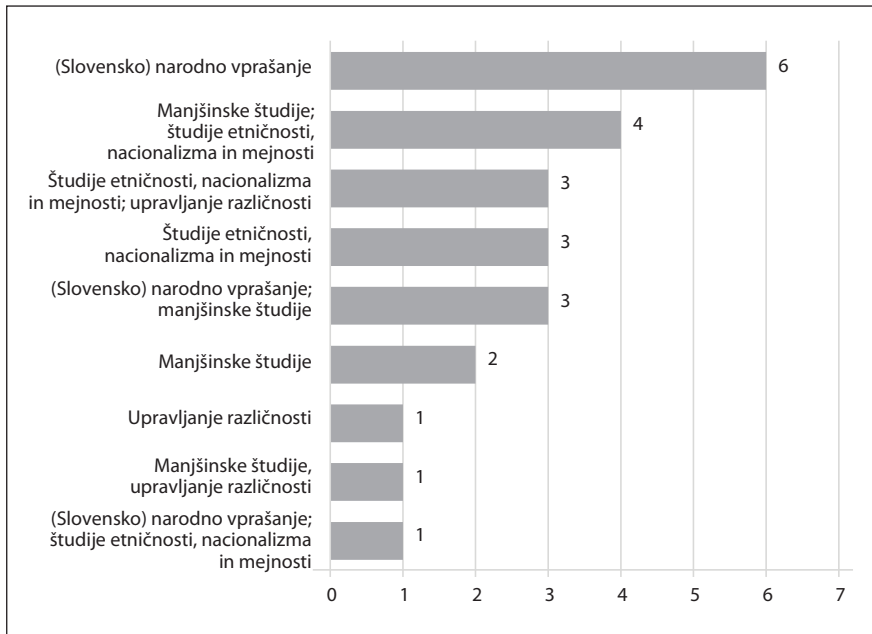
Graf 2: Nosilci projektov CRP-ja na INV-ju

Vir: arhiv INV-ja.

Teme, razpisane v okviru CRP-jev, v veliki meri določajo ožji geografski prostor raziskovanja. Tako skoraj dve tretjini projektov pokriva slovenski geografski prostor (15/24, 62,50 %), v enakem deležu sledita obe gospodarsko zanimivejši zamejstvi: italijanski in avstrijski prostor (5/24, 20,83 %), nekaj manj pokrit je bil madžarski prostor (4/24, 16,67 %) ter najmanj hrvaški prostor (2/24, 8,33 %). Balkanski geografski prostor je bil pokrit le pri enem projektu (4,17 %), evropski in globalni prostor pa sta bila pokrita v enakem, prav tako nizkem deležu (2/24, 8,33 %). V skladu s pričakovanji so tudi raziskovalni tematski sklopi CRP-jev usmerjeni veliko ožje kot pri temeljnih projektih. Tako je največ projektov, to je šest, obravnavalo slovensko narodno vprašanje, s štirimi projekti sledijo študije etničnosti, nacionalizma in mejnosti, zamejene z manjšinsko tematiko, trije projekti obravnavajo slovensko narodno vprašanje v povezavi z manjšinsko tematiko, enako število širše študije etničnosti, nacionalizma in mejnosti, prav tako trije projekti pa obravnavajo prejšnji raziskovalni sklop v povezavi z upravljanjem različnosti. Dva projekta se ukvarjata z izrazito manjšinsko tematiko, eden v okviru študij etničnosti, nacionalizma in mejnosti raziskuje slovensko narodno vprašanje, eden se ukvarja z upravljanjem različnosti in še eden s podobno temo v okviru manjšinskih študij (graf 3).

Graf 3: CRP-ji na INV-ju v proučevanem obdobju po raziskovalnih sklopih

Vir: arhiv INV-ja.

4.3 Mladi raziskovalci in podoktorski projekti

Program Mladi raziskovalec (MR), katerega glavni namen je »kadrovsko pomladiti raziskovalne skupine in omogočiti dotok svežih idej in pristopov« (ARRS, Mladi raziskovalec), poteka na ARRS že od leta 1985. V tem obdobju je v okviru programa na INV-ju doktoriralo sedemnajst mladih raziskovalcev (dvanajst doktorandk in pet doktorandov), izmed katerih je deset še v letu 2020 aktivno delujočih na našem raziskovalnem zavodu. Najbolj zastopane raziskovalne discipline so zgodovinopisje, sociologija in politologija, kar je skladno z vsebinsko tematiko raziskovanja na INV-ju, a zdi se, da bo v prihodnosti potrebna večja skrb za povečanje možnosti interdisciplinarnega raziskovanja v okviru inštituta. Slednje je seveda povezano z omejenimi finančnimi možnostmi za zaposlitev mlajših raziskovalcev, kar se poskuša omiliti z mehanizmom podoktorskih projektov pod okriljem ARRS.

Podoktorski projekt je temeljni ali aplikativni projekt, ki ga izvaja en raziskovalec – podoktorand. Podoktorand je raziskovalec, pri katerem še ni preteklo več kot tri leta od pridobitve doktorata znanosti (ARRS, Podoktorski projekt). V obravnavanem obdobju je bilo na INV-ju izvedenih šest podoktorskih projektov, izmed katerih so bili štiri nosilci pred tem tudi v programu Mladi raziskovalec. Razporeditev po štirih raziskovalnih sklopih je zelo enakomerna, saj so v enakem deležu zastopani vsi prvi trije raziskovalni sklopi: dva podoktorska projekta smo uvrstili med slovensko narodno vprašanje, dva med manjšinske študije ter prav tako dva med študije etničnosti, nacionalizma in mejnosti. Manj enakomerna je razporeditev glede na obravnavana geografska področja projekta, saj se je večina projektov osredotočala na geografsko področje Slovenije (5/6) in le en projekt (tudi) na področje Italije, eden (tudi) na področje Hrvaške ter eden (tudi) na širše področje Evrope, medtem ko so bila zamejstva v Avstriji in na Madžarskem ter Hrvaška nepokrita. Rezultat o večinskem pokrivanju slovenskega geografskega prostora v podoktorskih projektih lahko interpretiramo z večjo uspešnostjo pridobitve podoktorskega temeljnega projekta, če se ukvarja s tematiko s področja Slovenije (raje kot z manjšinsko tematiko), kar je seveda nepreverljiva hipoteza. Večina (4/6) takratnih podoktorandov tudi v letu 2020 nadaljuje raziskovalno pot na INV-ju.

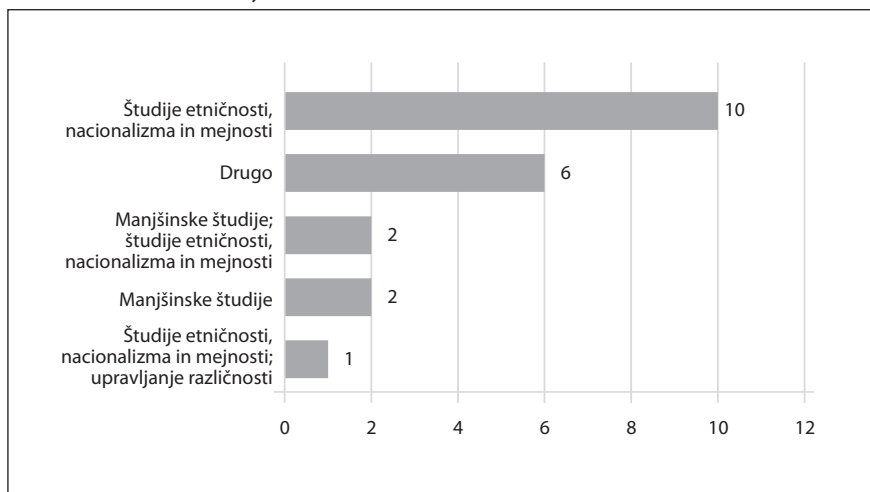
5 Projekti, financirani iz tujine

5.1 Mednarodni projekti

V proučevanem obdobju zadnjih tridesetih let (pri čemer lahko o izvajanju mednarodnih projektov govorimo v zadnjih dveh desetletjih) je na INV-ju potekalo enaindvajset mednarodnih projektov, to je projektov, pri katerih je inštitut sodeloval v konzorciju s partnerji iz tujine ali pa je sodeloval le posamezen raziskovalec INV-ja v mednarodni skupini strokovnjakov. V skladu z nadregionalno usmerjenostjo projektov je geografski prostor raziskovanja v 90,48 % evropski ali še širše globalni (14,28 %). Posledično v tej skupini projektov ne najdemo tematik, povezanih z raziskovalnim sklopom slovensko narodno vprašanje, ampak je po večini financiran manj zamejen raziskovalni sklop študije etničnosti, nacionalizma in mejnosti – takih projektov je bilo deset. Sledijo projekti, ki jih ne moremo vključiti v nobenega od inštitutskih štirih raziskovalnih sklopov: pod »drugo« se tako po večini nahajajo projekti, povezani z izobraževalno in raziskovalno infrastrukturo – tovrstnih programov je bilo šest. Le dva projekta sta se ukvarjala z manjšinjskimi vprašanji, prav tako dva projekta pa sta ta raziskovalni sklop razširila še na področja študij etničnosti, nacionalizma in mejnosti. Z zadnjim se je v povezavi z upravljanjem različnosti ukvarjal še en mednarodni projekt (graf 4). INV je bil nosilec pri dveh mednarodnih projektih, za dva projekta ni podatkov, pri vseh ostalih posameznih projektih pa so bili nosilci različne mednarodne institucije. Prvi mednarodni projekti so se začeli izvajati že v času pristopnih pogajanj Slovenije k Evropski uniji. Od leta 2000 naprej se je v drugem desetletju obravnavanega obdobja na INV-ju začelo izvajati kar dvajset mednarodnih projektov, v tretjem desetletju pa le še eden. Analiza razlogov za tako drastičen upad pridobivanja tovrstnih projektov bi zahtevala veliko več prostora in časa. Verjetno pa moramo poleg manj rezerviranih sredstev za socio-ekonomske in humanistične znanosti v takrat aktualnem 7. okvirnem programu Evropske unije³ ob prihodnjih priložnostih tudi samokritično analizirati delovanje posameznih raziskovalcev na INV-ju.

3 Od skupno dobrih 53 milijard evrov je bilo za socio-ekonomske in humanistične znanosti v programu sodelovanja namenjenih le 623 milijonov evrov. Hkrati je pri komentiranju treba upoštevati podatek, da je bila takrat Slovenija na zadnjem mestu izmed vseh članic Evropske unije po številu projektov, kjer nastopa kot kordinator, in podatek, da je imela Slovenija najvišji relativni delež aplikativnih raziskav (Anžič 2015, 41).

Graf 4: Raziskovalni sklopi mednarodnih projektov na INV-ju v obravnavanem obdobju

Vir: arhiv INV-ja

V nadaljevanju je izpostavljenih nekaj mednarodnih projektov, ki so se v preteklosti izvajali na INV-ju in so se posvečali tematikam, s katerimi se inštitut tradicionalno ukvarja:

1. različni vidiki vključenosti in varstva etničnih manjšin, ki jih je financirala Evropska unija, na primer pod okriljem Evropskega centra za manjšinska vprašanja (ECMI): *The Aspect of Culture in the Social Inclusion of Ethnic Minorities* (2005–2006) ali v okviru ostalih evropskih finančnih programov, na primer *MIRICO – Minority Rights in the Life Cycle of Ethnic Conflicts* (2006–2008), *Strategies for Supporting Schools and Teachers in Order to Foster Social Inclusion* (2007–2009) in *Practice of Minority Protection in Central Europe* (2008–2011);
2. procesi evropske integracije na področju izobraževanja etničnih manjšin in/ali migrantov in beguncev, ki jih je financirala Evropska unija v okviru Pakta za stabilnost ali drugih programov Evropske unije, na primer *Romi v procesih evropske integracije* (2000–2006) in *Vpeljevanje poklicnega svetovanja za begunce in migrante* (2003–2006);
3. jezikovne tematike, ki jih je financirala Evropska unija, na primer v projektih *DILING - Dimensions of Linguistic Otherness: Prospect and Maintenance and Revitalization of Minority Languages* (2006–2008), *ADUM - Language Learning and Linguistic Diversity* (2006–2008) in *Network to Promote Linguistic Diversity* (2007–2010);

4. proučevanje rasizma in ksenofobije, ki ga je izvajal evropski center za spremljanje stanja na tem področju (EUMC, 2003);
5. razvoj raziskovalne mreže in raziskovalne infrastrukture. Raziskovalci INV-ja so sodelovali tudi pri različnih projektih, katerih glavni namen je bil vzpostavljanje raziskovalnih mrež, inovativnih pristopov, v zadnjem obdobju (času digitalizacije) pa tudi vzpostavljanje različnih raziskovalnih in izobraževalnih platform, na primer *Creating Links and Innovative Overviews for New History Research* (2005–2010), *Language Learning and Linguistic Diversity* (2006–2008), *ICT Service in Human Rights Education* (2007–2008), *Establishment of a Network of socio-economic experts in the field of antidiscrimination* (SEN, 2009–2010) in *Knowledge and Expertise Exchange Europe – New Zealand* (KEEENZ, 2010–2014).

5.2 Projekti brez mednarodnega konzorcija, financirani iz tujine

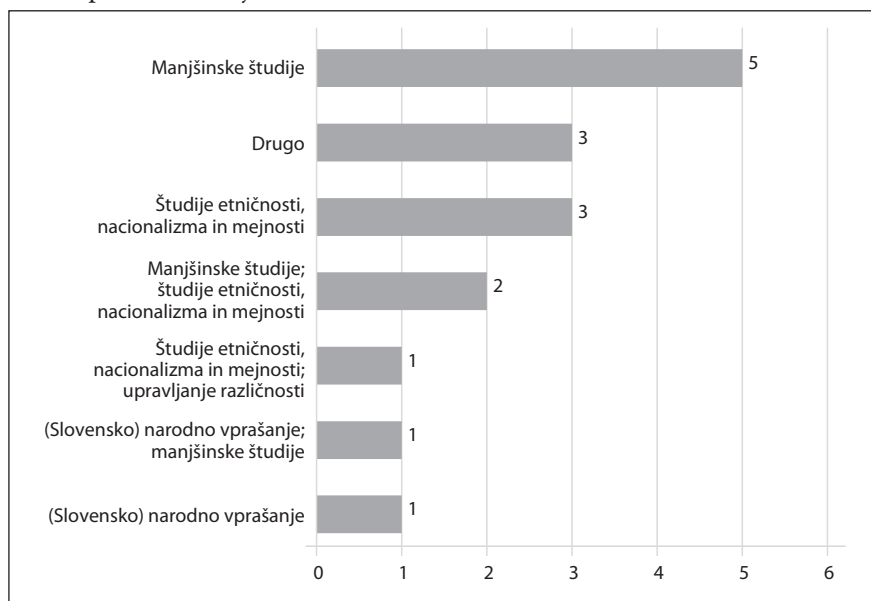
Gre za zelo različne projekte pretežno (a ne le) slovenskih akterjev, ki pa jim je s tematikami uspelo pridobiti sredstva v tujini, tako v okviru različnih mednarodnih organizacij kot v okviru evropskih skladov, na primer Evropskega sklada za vključevanje državljanov tretjih držav, Evropskega socialnega sklada ali Evropskega sklada za regionalni razvoj. Takšnih projektov je bilo v obravnavanem obdobju šestnajst, pri sedmih je bil nosilec projekta INV. Čeprav ti projekti po večini zajemajo regionalni, torej (tudi) slovenski geografski prostor (12/14, 85,71 %), pa je raziskovalni sklop slovenskega narodnega vprašanja slabše zastopan, medtem ko so ostali, splošnejši raziskovalni sklopi, zastopani bolje, kar razlagamo z izvorom financiranja (graf 5).

Pri tej skupini projektov med obravnavanimi časovnimi obdobji ni razlike. Enako število projektov, to je osem, je bilo financiranih v začetnem, torej v drugem desetletju obravnavanega obdobja, takoj po vstopu Slovenije v Evropsko unijo, kakor tudi v tretjem desetletju. Očitne razlike upada, zabeležene pri projektih z mednarodnimi konzorciji, v tem sklopu projektov ni opaziti. V zadnjem obdobju so bili izvedeni projekti, predstavljeni v nadaljevanju.

V okviru Evropskega sklada za regionalni razvoj sta na INV-ju potekala dva pomembnejša projekta: projekt *MINDOC* (2010–2013), katerega nosilec je bil INV in v okviru katerega je potekala digitalizacija časopisov na avstrijskem Koroškem, ter partnerski projekt *EDUKA 2 – Čezmejno upravljanje izobraževanja* (2017–2019), katerega nosilec je bil Slovenski raziskovalni inštitut v Trstu, ki je raziskoval možnosti skupnih čezmejnih izobraževalnih modelov. Iz istega vira sta bila financirana še projekta *Razvoj kulturnega turizma v čezmejnem podeželskem prostoru* (3 gradovi, 2 deželi, 1 zgodba, 2016–2019) in

E-Documenta Pannonica, v okviru katerega je nastala »online« baza podatkov snovne in nesnovne kulturne dediščine 120 krajev v čezmejnem slovensko-madžarskem prostoru.

Graf 5: Projekti brez mednarodnega konzorcija, financirani iz tujine, glede na sklope raziskovanja

Vir: arhiv INV-ja

V okviru Evropskega socialnega sklada (skupaj z Ministrstvom za znanost, izobraževanje in šport) sta na INV-ju potekala dva pomembna programa za opolnomočenje romske skupnosti: *Dvig socialnega in kulturnega kapitala v okoljih, kjer živijo predstavniki romske skupnosti* (2010–2013) in *Romano Kher – Romska hiša* (2010–2014). Isti vir je zagotovil tudi financiranje projekta *E-kompetence učiteljev v dvojezičnih šolah* (2011–2013), katerega cilj je bil povečevanje digitalne pismenosti dvojezičnih učiteljev.

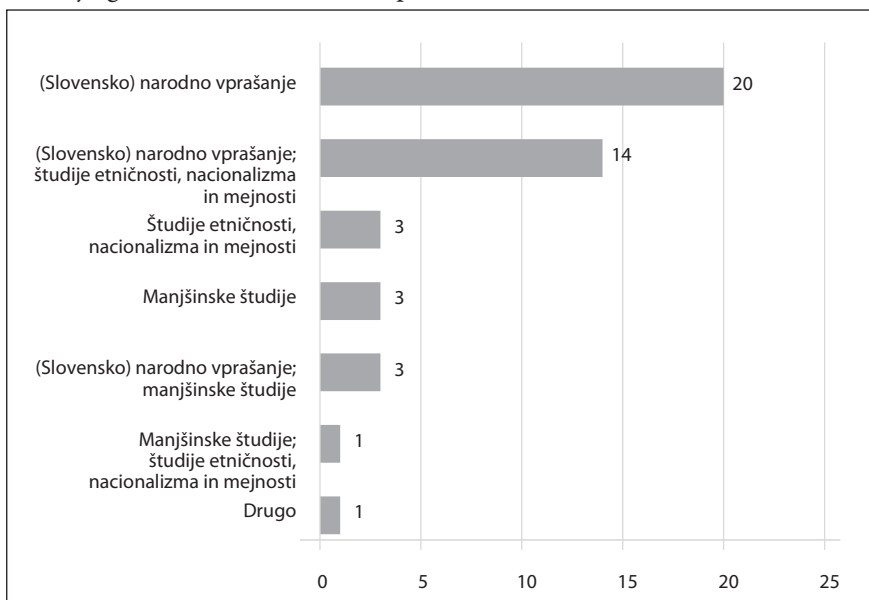
Čeprav v tem delu predstavljeni projekti niso tipično zastavljeni in raziskovalno zelo zahtevni (kot so pred tem predstavljeni temeljni in mednarodni projekti), imajo izredni aplikativni učinek. Vidni učinek se kaže tako v okviru posameznih etničnih manjšin kot v lokalnih okoljih, kjer so potekali, s čimer si je INV zagotovil promocijo tudi v okviru bolj ali manj laične javnosti, hkrati pa so ti projekti nemalokrat zagotavljali tudi finančno preživetje javnoraziskovalnega zavoda.

6 Ostali projekti, financirani iz Slovenije

6.1 Projekti Urada Vlade Republike Slovenije za Slovence v zamejstvu in po svetu

V skladu z *Zakonom o odnosih Republike Slovenije s Slovenci zunaj njenih meja* in sprejetim letnim proračunom Republike Slovenije predvidi Urad za Slovence v zamejstvu in po svetu za sofinanciranje programov in projektov, ki se v skladu z *Uredbo o izvajanju finančnih podpor za ohranjanje in razvijanje slovenske identitete zunaj Republike Slovenije* razdelijo na podlagi javnega razpisa. V obravnavanem obdobju je bilo odobreno sofinanciranje petinštiridesetih projektov Urada za Slovence v zamejstvu in po svetu. Medtem ko je bilo financiranje Urada za Slovence v zamejstvu in po svetu v drugem desetletju obravnavanega obdobja dokaj nekonsistentno, je financiranje v tretjem desetletju dokaj enakomerno, v povprečju s štirimi dvanajstmesečnimi projekti vsako leto.

Graf 6: Projekti Urada za Slovence v zamejstvu in po svetu v obravnavanem obdobju glede na raziskovalni sklop

Vir: arhiv INV-ja

Skladno z zakonskimi podlagami Urada za Slovence v zamejstvu in po svetu skoraj vsi projekti pokrivajo raziskovalni sklop slovensko narodno vprašanje, le sedem projektov obravnava tematiko še širše ali pa gre za različne organizacije dogodkov. Glede zastopanosti geografskih področij je treba omeniti malenkostni zaostanek projektov Urada za Slovence v zamejstvu in po svetu po svetu na italijanskem geografskem področju (10/45, 22,22 %) v primerjavi s projekti, ki obravnavajo teme (tudi v ostalih sosednjih državah, torej v Avstriji (16/45, 35,55 %), Hrvaški (13/45, 28,89 %) in Madžarski (12/45, 26,67 %). V tem primeru gre za kompenzacijsko izravnavo večje zastopanosti italijanskega geografskega področja na temeljnih raziskovalnih projektih ARRS.

6.2 Strokovno-razvojne naloge

Sprememba statuta INV-ja, sprejeta leta 2017, je bila v skladu z *Odlokom o spremembah in dopolnitvah Odloka o preoblikovanju Inštituta za narodnostna vprašanja v javno raziskovalni zavod*, v katerem so v 2. členu jasno opredeljene strokovno-razvojne naloge, usklajene s pristojnimi ministrstvi in drugimi državnimi organi. S to novo okoliščino je INV dobil možnost pridobivanja sredstev tudi neposredno iz proračuna Republike Slovenije, proračuna Evropske unije, s prodajo storitev na trgu, donacijami in darili ter z drugimi prihodki (5. člen).

Strokovno-razvojne naloge, časovno in tematsko usklajene s potrebami posameznih ministrstev, so načrtovane in podrobneje opredeljene v vsakoletnem letnem programu INV-ja. Trenutno se pojavljajo največje potrebe po strokovnih nalogah na področju vzgoje in izobraževanja. Za Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport je INV izdelal strokovno-razvojne naloge v letih 2018, 2019 in 2020, ki se poleg koordinacije in evalvacije projektnih aktivnosti narodnega vprašanja v povezavi z različnimi narodnostnimi skupnostmi posvečajo predvsem področju manjšinskega izobraževanja oziroma izobraževanja v različnih manjšinskih jezikih ali pomoči pri pripravi izhodišč za prenovo posameznih področij strategije vzgoje in izobraževanja (npr. za Rome). Posebna pozornost se posveča tudi podpori in razvoju pouka slovenskega jezika v zamejstvu in drugje (predvsem na Hrvaškem in Balkanu). Po našem mnenju se bodo potrebe po strokovno-razvojnih nalogah na področju vzgoje in izobraževanja tudi v prihodnje izkazale kot upravičene in nujne, s čimer bo INV pridobil dodaten vir financiranja, predvsem pa možnost ugotavljanja dejanskega stanja pri tem za slovenstvo tako pomembnem in vitalnem vprašanju.

6.3 Ostalo

V tem podpoglavju so navedeni »ostali projekti«, pri čemer gre za skupino projektov, ki so jih raziskovalci INV-ja pridobili v okviru posameznih razpisov ministrstev ali občin. Iz podatkov je razvidno, da gre v prvi vrsti za analize podatkov, ki jih ministrstva potrebujejo za učinkovitejše izvajanje politik na področju priseljevanja. Tako lahko izpostavimo tri fokusne študije, opravljene v letih od 2013 do 2015 za Evropsko migracijsko mrežo (EMN) in Ministrstvo za notranje zadeve (Dostop migrantov do zdravstvenega in socialnega zavarovanja: politike in prakse, Vstop državljanov tretjih držav za namene gospodarstva, Potrebe po delavcih migrantih iz tretjih držav na trgu dela v EU), projekt Mestne občine Ljubljana (2004–2005) Simulacija priseljevanja v ljubljansko urbano regijo: analiza etnične strukture (sestave) prebivalstva Mestne občine Ljubljana ter projekt Ministrstva za kulturo (v razpisnem sklopu Slovenci zunaj RS): Sezonsko: prikaz sezonstva v luči pričevanj anketirancev v primeru pričevanj anketirancev v primeru južnega dela Porabja (2004–2005). Čeprav zadnja dva projekta nista najnovejša, sta opomin, da so družbeni procesi kontinuirano stanje, ki zahteva neprestano spremljanje. Preseljevanje in priseljevanje pa sta večno aktualni tematiki, zato se potrebe po njunih raziskavah tudi v prihodnje ne bodo zmanjševale.

7 Sklep s pogledom v prihodnost

V pričujočem poglavju smo izvedli pregled raziskovanja na INV-ju v času po osamosvojitvi Slovenije, pri čemer smo posebni poudarek namenili pregledu in analizi v tem času pridobljenih projektov. S tem smo želeli delno – z vidika financiranja – predstaviti, kako svojo dejavnost raziskovanja in prenosa znanja na področju narodnostnih in manjšinskih tematik v okviru petindevedesletne tradicije nadaljuje eden izmed najstarejših tovrstnih inštitutov v Evropi.

V obdobju zadnjih tridesetih let smo bili priča spremembam v načinu pridobivanja sredstev za financiranje raziskav, ki poteka v okviru javnih razpisov na slovenskem, evropskem in širšem mednarodnem trgu. Pregled 160 projektov smo zato razdelili glede na vir financiranja, saj slednje posredno določa tudi samo raziskovanje oziroma zamejenost njihove tematike ali geografskega področja. Še vedno se v okviru štirih raziskovalnih sklopov posveča predvsem analizam manjšinskega, migracijskega in integracijskega prava, različnim politikam in strategijam, narodni in etnični, kulturni in jezikovni raznolikosti prebivalstva Slovenije, slovenski manjšini v sosednjih državah, romski manjšini v Sloveniji, procesom in dimenzijam družbene integracije priseljencev, demografskim in migracijskim procesom ter tudi kontinuiranemu odprtemu

vključujočemu dialogu ter upravljanju (družbenih) odnosov in kriz. Pokazali smo, da se širša tematika raziskovanja INV-ja v tem obdobju ni bistveno spremenila, spremembo predstavlja predvsem prilagajanje vsebine spreminjajočim se družbenim in tehnološkim okoliščinam raziskovalnega dela. Hkrati smo pokazali, da je uravnotežena zastopanost različnih virov financiranja ključ za enakomerno pokritost tako vseh raziskovalnih sklopov (slovensko narodno vprašanje je bolje zastopano v okviru temeljnih raziskovalnih ARRS-projektov, CRP-jev, Urada za Slovence v zamejstvu in po svetu ter strokovno-razvojnih nalog) kot tudi geografskih področij (evropske in globalne teme se raziskujejo predvsem v okviru mednarodnih projektov s konzorciji mednarodnih partnerjev), morebitno neuravnoteženo raziskovanje slovenskih zamejstev pa na INV-ju korigiramo s pomočjo strokovno-razvojnih nalog ter projektov na Uradu za Slovence v zamejstvu in po svetu. Čeprav sta v zadnjem desetletju upad števila temeljnih projektov, katerih nosilec bi bil INV, in upad sodelovanja v mednarodnih projektih s konzorciji mednarodnih partnerjev zaskrbljujoča in zahtevata ukrepanje, pa pokaže primerjava z večjimi (npr. ZRC SAZU,⁴ ZRS KP⁵) ali po številu zaposlenih primerljivimi javnoraziskovalnimi zavodi (npr. INZ⁶), da je INV⁷ po številu pridobljenih ARRS-projektov obravnavanega obdobja v samem vrhu, tako po številu projektov na raziskovalno skupino kot po pridobljenih projektih na število zaposlenih raziskovalcev na instituciji. Čeprav na rezultate močno vplivajo projekti, pridobljeni v prvih dvajsetih letih obravnavanega obdobja, pa nam morajo biti skupaj z mislijo na petindevetdesetletno tradicijo prenosa znanj in veščin na področju raziskovanja narodnostnih in manjšinskih vprašanj navdihujoča spodbuda za prihodnost.

Financiranje raziskovanja narodnostnega vprašanja je v slovenskem, predvsem pa evropskem raziskovalnem prostoru močno podhranjeno, medtem ko je stanje na področju financiranja manjšinskih in etničnih raziskovanj nekoliko boljše. Pa vendar je treba povedati, da sta to dve plati istega problema – kako dojemati pojme (matični) narod, nacija, (matična) domovina, državljanstvo itn. Raziskovanje manjšin, še posebej njihovega varstva, kar je bila aktualna evropska tematika zadnjih tridesetih let, ne more potekati ločeno od raziskovanja narodn(ostn)ega vprašanja, torej ločeno od ugotavljanja dejanskega stanja v večetničnih družbah, ki so danes norma. Trenutno se zdi

4 Po podatkih podatkovne baze SICRIS: 540 ARRS-projektov, 18 raziskovalnih skupin, 273 raziskovalcev (30 projektov/skupino, 1,98 projekta/zaposlenega).

5 Po podatkih podatkovne baze SICRIS: 191 ARRS-projektov, 18 raziskovalnih skupin, 63 raziskovalcev (10,61 projektov/skupino, 3,03 projekta/zaposlenega).

6 Po podatkih podatkovne baze SICRIS: 44 ARRS-projektov, 1 raziskovalna skupina, 19 raziskovalcev (44 projektov/skupino, 2,32 projekta/zaposlenega).

7 Po podatkih podatkovne baze SICRIS: 62 ARRS-projektov, 1 raziskovalna skupina, 19 raziskovalcev (62 projektov/skupino, 3,26 projekta/zaposlenega).

raziskovanje izredno ne celovito, s poudarkom na analizah formalnopravnih okvirjev varstva manjšin, redkeje s preverbami dejanskega stanja v različnih manjšinskih okoljih in najredkeje (z nekaterimi izjemami) s preverbami dojemanja dejanskosti med večinskim prebivalstvom. Razlog za to je tudi finančni. Tako obsežne in temeljite raziskave zahtevajo svoj finančni in časovni vložek, a le raziskave, ki vključujejo tudi večinsko prebivalstvo, bi z vključevanjem večinskega pogleda na realnost omogočale vznik novih politik in posledično transformacijo v vključujočo in razumevajočo družbo. Slednje pa bi imelo glede na finančni vložek raziskav multiplicirane učinke na vseh družbenih ravneh.

Dela sedanjim in prihodnjim generacijam raziskovalcev narodnostnih in etničnih vprašanj torej ne bo zmanjkalo. Ob bolj sistematično urejenem financiranju pa bi se v večji meri pokazali njegovi pozitivni učinki tudi na slovensko družbo.

Viri in literatura

- Anžič, T., 2015. *Analiza slovenske udeležbe v 7. okvirnem programu evropske skupnosti: primer instituta »Jožef Štefan«*. Magistrsko delo. Univerza v Ljubljani, Ekonomska fakulteta, Ljubljana.
- ARRS, CRP, <https://www.arrs.si/sl/progproj/crp/predstavitev.asp> (dostop 10. 7. 2020).
- ARRS, Mladi raziskovalec, <https://www.arrs.si/sl/mr/predstavitev.asp> (dostop 11. 8. 2020).
- ARRS, Podoktorski projekt, <https://www.arrs.si/sl/progproj/rproj/predstavitev.asp> (dostop 11. 8. 2020).
- ARRS, Raziskovalni programi, <https://www.arrs.si/sl/progproj/rprog/predstavitev.asp> (dostop 27. 8. 2020).
- ARRS, Raziskovalni projekti, <http://www.arrs.si/sl/progproj/rproj/predstavitev.asp> (dostop 27. 8. 2020).
- Demšar J., Curk, T., Erjavec, A., Gorup, Č., Hočevar, T., Milutinovič, M., Možina, M., Polajnar, M., Toplak, M., Starič, A., Štajdohar, M., Umek, L., Žagar, L., Žbontar, J., Žitnik, M., Zupan, B., 2013. Orange: Orange: Data Mining Toolbox in Python. *Journal of Machine Learning Research* 14, 2349–2353.
- Ferjančič, S. in Lesjak, D., 2010. Raziskovalno-razvojna dejavnost. V N. Trunk Širca, (ur.) *Model učinkovitega managementa visokošolskega zavoda*. Univerza na Primorskem, Fakulteta za management, Koper, 259–270.
- Klemenčič, M., 2006. Raziskave na področju slovenskega narodnega vprašanja v Sloveniji po letu 1990. *Razprave in Gradivo, Revija za narodnostna vprašanja* 50/51, 36–59.
- Kristen, S., 2015. Od Manjšinskega instituta do Inštituta za narodnostna vprašanja (1925–2015) – Ob devetdesetletnici začetkov institucionaliziranega preučevanja etnične problematike na Slovenskem. V M. Medvešek in J. Pirc (ur.) *90 let Inštituta za narodnostna vprašanja*, Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana, 9–52.
- Medvešek, M. in Pirc, J., 2015. Predstavitev Inštituta za narodnostna vprašanja. V M. Medvešek in J. Pirc (ur.) *90 let Inštituta za narodnostna vprašanja*, Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana, 53–132.
- Odlok o preoblikovanju Inštituta za narodnostna vprašanja v javni raziskovalni zavod*. Uradni list RS 52 (1992), 65 (1999), 45 (2000), 72 (2001), 69 (2002), 112 (2003), 61 (2004), 11 (2006), 47 (2011), 72 (2011) in 55 (2017), <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ODLO10> (dostop 11. 8. 2020).
- SICRIS, www.sicris.si (dostop 1. 8. 2020).
- Stergar, J., 1995. *Sedem desetletij ljubljanskega Inštituta za narodnostna vprašanja*. Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana.
- Uredbo o izvajanju finančnih podpor za ohranjanje in razvijanje slovenske identitete zunaj Republike Slovenije*. Uradni list RS 139 (2006), 32 (2016) in 63 (2017), <http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=URED4298> (dostop 11. 8. 2020).
- Zakon o raziskovalni in razvojni dejavnosti (ZRRD)*. Uradni list RS 22 (2006)– UPB, 61 (2006) 112 (2007), 9 (2011), 57 (2012), 21 (2018) in 9 (2019) <http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO3387> (dostop 27. 8. 2020).
- Zakon o odnosih Republike Slovenije s Slovenci zunaj njenih meja*. Uradni list RS 43 (2006) in 76 (2010), <http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO4387> (dostop 11. 8. 2020).

Review of Research at the Institute for Ethnic Studies in the Past Thirty Years

Abstract

The chapter provides a review of the research conducted at the Institute for Ethnic Studies since Slovenia had gained independence, with special emphasis on the review and analysis of projects won in this period. Its aim is to present how, in terms of funding, one of the oldest institutes of its kind in Europe continues its 95-year tradition of research and knowledge transfer in the field of ethnic and minority issues. The review of 160 projects was carried out in a digital environment by examining data available in freely accessible databases, i.e. the SICRIS database and the archives of the Institute for Ethnic Studies. The categorisation by source of funding confirmed that the latter indirectly affected the research itself in the sense of limiting the topic or the geographical area of research. We found that the general research focus of the Institute for Ethnic Studies had not changed significantly over the years and took place within four key research areas, the only difference being the adaptation of the content to the changing social and technological conditions of research work. At the same time, we demonstrated that a balanced representation of different sources of funding was key to an equal coverage of various research topics and geographical areas. The last decade saw a decline in the number of basic projects led by the Institute for Ethnic Studies and a decrease in participation in international projects with consortia of international partners, which indeed calls for action. However, a comparison with other public research institutes – either larger or comparable in terms of number of staff – showed that, in the period in question, the Institute for Ethnic Studies led the way on the number of the Slovenian Research Agency projects won. Although the results are strongly influenced by the projects won in the first 20 years, they can nevertheless provide an inspiring stimulus for the future, supported by the 95-year tradition of knowledge and skills transfer in the field of research on ethnic and minority issues.

Keywords: Institute for Ethnic Studies, research activity, funding, Slovenian Research Agency projects, international projects

